

**ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА**

доктора економічних наук, професора **Лапко Олени Олександрівни**
на дисертаційну роботу **Юхимця Романа Сергійовича** на тему:
**«Регулювання ринкових відносин у сфері транспортування і постачання
природного газу»**, подану на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук за спеціальністю
08.00.03 – економіка та управління національним господарством

Актуальність теми дисертації

Ринок природного газу України знаходиться на роздоріжжі в умовах зростаючих викликів забезпечення надійності газопостачання та адаптації внутрішніх правил до європейських вимог. Європейське законодавство не встановлює конкретних правил, за якими мають бути реформовані національні ринки, натомість визначаючи лише базові принципи їх подальшого функціонування. Однак, низка притаманних для України особливостей, зокрема – фактична залежність транспортного оператора від монопольного впливу однієї компанії та пов'язані з цим ризики зловживання привілейованим становищем НАК «Нафтогаз України», критична нестача інвестицій в оновлення інфраструктури газотранспортних мереж тощо обумовлюють актуальні для України напрями реформування газового ринку в контексті виконання попередньо взятих на себе міжнародних зобов'язань та досягнення власних національних пріоритетів розвитку енергетичних ринків. Особливе місце в реформуванні ринку природного газу займає зміна ринкової моделі у секторах транспортування та постачання, що зумовлює появу нових форм ринкових відносин та потребу їх регулювання у відповідності до нових умов та правил. Прийняття нового Закону України «Про ринок природного газу» повинно забезпечити формування нової інституційної бази для функціонування ринку, що передбачає відповідну трансформацію підходів державного регулювання діяльності галузевих підприємств. Однак Закон окреслює лише рамкові умови функціонування ринку природного газу, але не вирішує всіх

проблем адаптації нових правил ринку, моделі регулювання, методів впливу держави на ринок та захисту споживачів.

В цьому контексті варто визнати високу актуальність представленої дисертаційної роботи, її наукову значимість і практичну направленість на вирішення важливих питань регулювання ринкових відносин у сфері транспортування і постачання природного газу.

Актуальність теми підтверджується також і тим, що дисертаційна робота виконана у відповідності з планом науково-дослідних робіт ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» в межах робіт: «Регулювання ринків енергоресурсів в контексті міжнародних зобов'язань України» (номер державної реєстрації 0111U004186); «Інтеграційні фактори трансформації інституційного середовища та структури ринків енергоресурсів України» (номер державної реєстрації 0114U002016), де автор є виконавцем розділу «Інтеграційні фактори трансформації внутрішнього ринку природного газу України»; в межах науково-дослідної роботи «Соціально-економічні та екологічні виміри оптимізації енергетичного балансу України» в рамках наукового проекту «Оцінка стратегій довгострокового розвитку енергетики та економічна політика оптимізації енергетичного балансу України»(номер державної реєстрації 0114U004388), де було здійснено аналіз впливу ефективності структури ринку природного газу на фактичний рівень та цільові показники (критерії) сталого розвитку енергетики України; авторське дослідження щодо основних напрямів та ефективних механізмів державного регулювання ринків природного газу та нафтопродуктів було використане при виконанні науково-дослідної роботи «Державні та ринкові механізми оптимізації енергетичного балансу України» в рамках наукового проекту «Оцінка стратегій довгострокового розвитку енергетики та економічна політика оптимізації енергетичного балансу України»(номер державної реєстрації 0115U004180); в рамках науково-дослідної роботи «Функціональні та міжгалузеві зв'язки і політики цільового розвитку енергетики» в рамках цільового наукового проекту «Економічні, техніко-технологічні та екологічні імперативи цільового

розвитку енергетики України»(номер державної реєстрації 0116U005454) здійснювалося дослідження досвіду ЄС врахування горизонтальних та вертикальних зв'язків енергетичної політики при розробці галузевих програмних документів та порівняльний аналіз стратегічних оцінок та довгострокової політики розвитку ринків природного газу в Україні та ЄС.

Рівень обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність і новизна

Достовірність та обґрунтованість основних положень, методичних розробок, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується методологією дослідження, основою якої є фундаментальні положення теорії та концепції державного регулювання економіки, теорії інституціоналізму та теорії галузевих ринків, а також результати досліджень фахівців у сфері регулювання ринкових відносин на ринку природного газу(опрацьовано 222 літературних джерел). Обґрунтованість висновків та рекомендацій підтверджується їхньою апробацією на науково-практичних конференціях та впровадженням профільними галузевими органами влади.

Об'єктивність результатів проведеного дослідження підтверджується також коректним та методологічно виправданим застосуванням різнопланових методів, серед яких: системного аналізу, індукції та дедукції, економіко-математичний. Відповідно до використаного системного підходу дослідження регулювання ринкових відносин у сфері транспортування та постачання природного газу розглядається у нерозривному зв'язку з економічним середовищем – процесами соціально-економічного розвитку, впливом інтеграційних факторів, кон'юнктурою та конкуренцією на ринку, інтересами суб'єктів ринку на різних сегментах ринку природного газу. Інформаційну базу дослідження склали офіційні дані Державної служби статистики України, Міжнародного енергетичного агентства, директиви та регламенти ЄС та Енергетичного Співтовариства, статистичні дані Eurostat, міжнародні та вітчизняні аналітичні звіти, матеріали науково-практичних конференцій.

Грунтовність роботи забезпечується також коректним формулюванням наукових та практичних завдань дослідження; цілісністю, пов'язаністю та завершеністю наукового дослідження; логічним зв'язком емпіричної частини дослідження з теоретичними результатами.

Сформована мета та поставлені завдання повністю реалізовані у ході дослідження. Автор дотримався системного підходу до вивчення економічних явищ та процесів, побудови науково-дослідної роботи загалом, в логічній послідовності розглянуті питання теоретичної та методичної основи формування і реалізації державної регуляторної політики в умовах лібералізації ринкових відносин та трансформації інституційного забезпечення ринку природного газу України. Це послужило основою для напрацювання власних пропозицій, а також забезпечило достовірність та обґрунтованість зроблених висновків та рекомендацій.

Отримані в дисертації наукові результати в сукупності вирішують актуальне науково-практичне завдання регулювання ринкових відносин у сфері транспортування та постачання природного газу в Україні в умовах трансформації ринку природного газу. У процесі вирішення цього завдання дисертантом отримані результати, що містять елементи наукової новизни. Їх можна вважати науковим внеском в теорію та практику формування і реалізації державної регуляторної політики у цій сфері.

Зокрема до найбільш вагомих здобутків можна віднести наступні наукові положення:

вперше:

- визначено межі державного регулювання в умовах лібералізації національного ринку природного газу шляхом виокремлення функціональних напрямів та методів впливу держави при формуванні ринкових правил у сферах ціноутворення, контролю якості і транскордонної взаємодії на сегментах транспортування, розподілення та постачання (стор. 90-95);

удосконалено:

- механізм інформаційно-аналітичного забезпечення державного регулювання розподільчих підприємств через запровадження системи оцінювання їхньої ринкової позиції, технологічного рівня обслуговування та фінансових результатів, що, на відміну від існуючих, враховує ринкову спрямованість розширення економічної діяльності та дозволяє визначати відповідність української розподільчої системи європейським нормам та стандартам(стор. 165-180);
- підхід до оцінювання наслідків зміни тарифної моделі у секторах транспортування та постачання природного газу, який, на відміну від існуючих, полягає у реалізації імітаційних сценарних розрахунків з використанням комплексного модельного інструментарію, що забезпечує узгодженість прогнозних умов, припущень і результатів, а також розширює спектр аналізу галузевих та макроекономічних ефектів(стор. 148 -164);

дістали подальшого розвитку:

- методологічні підходи до визначення цінових параметрів тарифної моделі «вхід-вихід» для України шляхом етапізації процесу запровадження тарифної моделі, що передбачає оцінювання економічних наслідків формування ринкових зон та обґрунтування розподілу витрат між ними, визначення витрат в газотранспортній системі при відокремленні потужностей від товарних потоків, адаптацію умов довгострокових транзитних контрактів, обґрунтування розподілу витрат на експлуатацію системи між користувачами, у т.ч. між точками входу та виходу, а також ітеративний розрахунок тарифів за маршрутами транспортування на основі аналізу топології газових мереж та розробленої матриці «вхід-вихід»(стор. 116-126);
- визначення впливу інтеграційних факторів на трансформацію інституційного середовища та зміну структури ринку природного

газу шляхом систематизації інтеграційних мотивів, інституційно формалізованих зобов'язань та результуючих структурних зрушень, що надає можливість оцінити ефективність трансформаційних процесів та дієвість методів державного регулювання відповідно до інтеграційних очікувань і цілей реформування, а також коригувати цей процес з урахуванням виявлених відхилень(стор. 102-112);

- засади державної регуляторної політики у сфері транспортування і постачання природного газу, що спрямовані на підвищення безпеки постачання та якості надання послуг з урахуванням дотримання принципів відкритості, ліквідності ринку та розвитку спотової торгівлі за рахунок: розширення переліку загальних та додаткових вимог при ліцензуванні та укладанні договорів транспортування з газотранспортними операторами, зокрема, щодо диверсифікації портфеля замовлень постачальника та резервування мінімальних потужностей; обґрунтування умов організації торгівлі на «віртуальній точці торгівлі»; уніфікації дозвільних процедур для постачальників газу з європейською дозвільною системою; узгодження термінологічного апарату з європейським законодавством (стор. 186-198).

Усі наукові результати, що викладені у дисертації та виносяться на захист, одержані автором самостійно.

Достовірність наукових результатів підтверджена необхідним обсягом теоретичних та практичних досліджень, повною відповідністю поставлених і вирішених завдань сформульованої мети, використанням сучасного інструментарію дослідження.

Теоретична цінність та практичне значення результатів дослідження

Теоретична цінність дисертації полягає у можливості системного удосконалення державної політики розвитку ринку природного газу та

газотранспортної системи України з урахуванням отриманих результатів дослідження, і в першу чергу – елементів наукової новизни.

Практичне значення роботи полягає в тому, що:

використання запропонованого підходу до оцінки економічних наслідків запровадження нової ринкової моделі дозволить підвищити рівень обґрунтованості регуляторної політики у сфері міжнародної торгівлі природним газом, транзиту та функціонування магістральних газопроводів відповідно до пріоритетів національної політики та кон'юнктури на енергетичних ринках;

застосування розробленої системи індикаторів діяльності розподільчих підприємств надасть можливість оцінити поточний стан розподільчого сектора відповідно до європейських стандартів та виявити відхилення, подолання яких можливо передбачити при розробці планів розвитку мереж газопостачання.

Основні результати дисертаційного дослідження дістали відображення у наукових доповідях і аналітичних записках, направлених до урядових та керівних структур у сфері транспортування і постачання природного газу, де знайшли схвальну підтримку, серед яких:

1. Одноосібна інформаційно-аналітична записка «Особливості запровадження тарифної моделі «вхід-вихід» на ринку природного газу України» (вих. № 8-111/236 від 23.12.2016 р.), направлена Комітету з питань паливно-енергетичного комплексу, ядерної політики та ядерної безпеки (лист Заступника голови Комітету з питань паливно-енергетичного комплексу, ядерної політики та ядерної безпеки №135-13/640 від 15.12.2016 р.) .

2. Одноосібна інформаційно-аналітична записка «Щодо окремих питань запровадження тарифної моделі «вхід-вихід» в Україні» (вих. №135-13/313 від 29.05.2017 р.), направлена Секретаріату науково-технічної ради НАК «Нафтогаз України» (лист Голови Секретаріату науково-технічної ради № 334 від 29.06.2017 р.)

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях

Теоретичні та прикладні розробки дисертаційної роботи Юхимця Р.С. достатньо повно викладені в опублікованих працях. За результатами досліджень було видано 14 наукових праць, серед яких: розділ у колективній монографії; 6 статей у наукових фахових виданнях; 6 публікацій за матеріалами конференцій, а також одна стаття в іншому науковому виданні України. На захист дисертаційної роботи виносяться виключно особисті розробки автора.

Основні методичні положення, наукові розробки і результати дослідження доповідалися й отримали позитивну оцінку на науково-практичних конференціях різного рівня.

Автореферат за своїм змістом повністю відповідає основним положенням, результатам та висновкам дисертаційної роботи, відображає її структуру та логіку викладення матеріалу.

Відповідність структури дисертації встановленим вимогам

Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. За структурою, обсягом, оформленням та змістовим наповненням дисертація відповідає вимогам, встановленим МОН України до кандидатських дисертацій.

Основні результати дослідження та висновки є конкретними, достатньо аргументованими та являють собою предмет для захисту. За складом вирішених задач та структурою дисертація відповідає паспорту спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Дискусійні положення та недоліки дисертації

Відзначаючи актуальність обраної здобувачем теми, наукову новизну результатів дисертаційного дослідження, їх достовірність та повноту викладу в опублікованих працях, слід вказати на наявність в роботі дискусійних положень та недоліків. Суть основних з них полягає в наступному:

1. Визнаючи високу актуальність та науково-практичну значущість дисертаційного дослідження, варто відмітити, що автором не приділено достатньої уваги огляду позиції вітчизняних науковців стосовно місця і ступеня державного регулювання розвитку нафтогазового комплексу та відносин на ринку природного газу, хоча в переліку використаних літературних джерел їхні праці присутні.

2. В другому розділі дисертаційного дослідження було розглянуто існуючі тарифні моделі у сфері транспортування, проведено порівняльний аналіз переваг, недоліків та ризиків використання різних тарифних моделей для ринку природного газу. При цьому було б доречним провести розширений аналіз функціонування існуючої донедавна тарифної моделі у сфері транспортування в Україні та оцінити ризики подальшого використання даної моделі для національного ринку.

3. При визначенні моделей оцінки, які слід використовувати регулюючим органам, автор ототожнюється методики і моделі (с.93), що потребує додаткових пояснень, оскільки це стосується поставленого завдання дослідження.

4. Елемент наукової новизни «вперше» в дисертації та авторефераті подано дещо узагальнено, констатуючи сам факт визначення меж державного регулювання в сфері транспортування та постачання газу, але без деталізації та очікуваних наслідків.

5. В третьому розділі при формулюванні сценарних припущень щодо впровадження різних варіантів моделі «вхід-вихід» висувається умова, що зі сторони Російської Федерації не будуть збудовані додаткові транзитні потужності в обхід України. Однак наявні тенденції демонструють високу ймовірність будівництва подібних газопроводів. За цих умов, було б доречним провести подібні сценарні розрахунки з урахуванням втрати транзиту природного газу через Україну та визначити, як це вплине на вибір моделі «вхід-вихід» для України.

6. У роботі автор в основному сконцентрував свою увагу на особливостях надання транспортних послуг на ринку природного газу транспортними операторами. Це правильно, адже доходи від транспортування природного газу складають більше $\frac{3}{4}$ доходів від усіх видів діяльності транспортних операторів. Разом з тим в умовах скорочення обсягів транспортування газу (а ця тенденція буде спостерігатися і в майбутньому), - більше уваги треба було б приділити дослідженню інших видів діяльності транспортних операторів.

7. Недостатньо уваги приділено питанням забезпечення захищеності кінцевого споживача. Це особливо стосується соціально уразливих верств населення. Удосконалення державної політики підтримки даної категорії споживачів та супутнього послаблення проблеми неплатежів за послуги постачання природного газу в умовах поточних інституційних змін на ринку природного газу з урахуванням позитивного міжнародного досвіду залишилися поза увагою автора, хоча це стосується предмету дослідження.

8. Мають місце стилістичні неточності, що стосується значною мірою пунктуаційних навичок.

Однак, вказані зауваження суттєво не впливають на загальну високу оцінку якості роботи Юхимця Р.С., а значна їх частка має сприйматися радше як напрям для подальших наукових пошуків.

Загальний висновок

Дисертація Юхимця Романа Сергійовича на тему: «Регулювання ринкових відносин у сфері транспортування і постачання природного газу» є самостійним, цілісним, завершеним науковим дослідженням, в якому вирішене важливе науково-практичне завдання, яке полягає в обґрунтуванні теоретичних засад, розробці методичного забезпечення та практичних рекомендацій щодо формування регуляторної політики у сфері транспортування та постачання природного газу. Аргументованість і достовірність отриманих результатів, ступінь наукової новизни, теоретична і практична значущість, стиль викладу, оформлення рукопису та автореферату, повнота викладу в опублікованих

працях дають підставу зробити висновок про те, що визначені здобувачем завдання осмислені, ретельно опрацьовані і вирішені на високому теоретико-методичному рівні.

Опубліковані автором наукові праці та автореферат повною мірою відображають основні положення дисертації.

Враховуючи вищезазначене, вважаємо, що дисертаційна робота на тему «Регулювання ринкових відносин у сфері транспортування і постачання природного газу» за змістом відповідає паспорту спеціальності 08.00.03 - економіка та управління національним господарством та вимогам пунктів 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року №567 (із змінами та доповненнями), а її автор, Юхимець Роман Сергійович, – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 - економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент –

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів та обліку
ПВНЗ «Міжнародний університет
фінансів»

Лапко О.О.

Підпис проф. Лапко О.О. засвідчую.

Начальник ВКД

ПВНЗ «Міжнародний університет фінансів»

Костюминська Л.М.